

Володимир Ващенко

Дніпро (Україна)

ПЕРІОДИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ ТА ОБРАЗИ М. ГРУШЕВСЬКОГО У О. ОГЛОБЛИНА

Тут розглядатиметься *епістемологічна ситуація*, в якій певна знакова постать в українській історіографії відповідного періоду (у даному випадку йдеться про М. Грушевського та ХХ сторіччя «як таке») виступає своєрідною *«постаттю-класифікатором»*, що позначає межі періодів історіографічного процесу у працях одного з провідних істориків діаспори – Олександра Оглоблина. Отже, теоретико-методологічні проблеми, котрі можуть бути й будуть, серед іншого, актуалізовані у кількох періодизаціях ХХ ст. від одного з вільних інтелектуалів української діаспори – це *«концептуалізація персонального»* в історіографії й механізми перетворення *«біографічного» часу* певного знакового історика у *«хронологічний» час історіографічного процесу з психологічних перспектив «позиції емігранта»*.

Через три роки після появи «Думок про сучасну українську советську історіографію» – у 1966 р. – їх автор, О. Оглоблин, виголосив ювілейну доповідь, присвячену 100-річчю народження М.С. Грушевського. У цій доповіді він хронологічно розширив «радянську» періодизацію історіописання України, що була подана у тексті «Думок...», «у глиб», «доточивши» до неї ще й попередні періоди. Безумовно, ця періодизація була цупко прив'язана до інтелектуальної та політичної біографії Михайла Сергійовича (бо формальним приводом для її появи була, власне, певна сакральна історіографічна дата – ювілей 100 річчя народження історика). Проте, доповідь О. Оглоблина недвозначно натякала, що йтиметься не стільки й не лише про М. Грушевського, про його *біографічний час*, скільки про аналітику зміни *історичного часу* – зміну

історіографічних та політичних епох (або, дослівно, «біографію на тлі зміни епох»). Власне, О. Оглоблин так і назвав свою доповідь: «Михайло Грушевський на тлі доби».

Як і у тексті «Думок...» історик залишився вірним *троїстому* принципу структурування хронології, виокремивши три історіографічні епохи, в які була інтегрована біографія Михайла Сергійовича та пов'язані з нею епохи: «Грушевський жив, діяв і творив в трьох добах. Кожна з них мала свою специфіку, свої завдання і вимагала різних ідей, метод і людей. Грушевський 1880-х та 1890-х рр. ХІХ ст. і Грушевський 1905–1918 років належить до двох відмінних періодів історії України. А він пережив їх і діяв ще в 1920-их і 1930-их роках. *Перша доба Грушевського* – доба, яка його створила, це 60-ті, 70-ті і 80-ті роки ХІХ століття. *Друга доба Грушевського* – доба, яку він творив, це 1890-ті і перші 18 років нашого століття. Це в стислому розумінні цього слова – доба Грушевського. *Третя доба Грушевського* – доба, яку він створив, але не така, яку він творив – це 20-ті й початок 30-их років нашого віку. Властиво, це вже не була його доба, хоч він продовжував жити і творити в ній».

Якщо перепрочитати вищеозначені рядки тексту О. Оглоблина під певним кутом зору, то виходить, що «біографічний» час М. Грушевського на першому періоді повністю належав «хронологічному часу» історії України (був включений у нього); в другому періоді – збігався з ним; а у межах «третьої доби» – «не його доби» (1920-ті – 1930-ті) – знаходився поза хронологічними межами історії України.

Таке прописування інтелектуалом на еміграції у 1966 році біографії 20-х – 30-х рр. М. Грушевського перетворює самого Михайла Сергійовича на емігранта, оскільки тепер його індивідуальна історія пишеться й існує окремо від історії України – вона не є тепер одночасно і хронологією країни. Отже, історик може фізично знаходитись в історичному просторі України (М. Грушевський після 1924 року – з моменту повернення в Україну), але не належати її хронологічному простору – бути, сказали б, своєрідним «емігрантом у часі». Це те, що сказав, або, принаймні, міг би сказати Олек-

сандр Оглоблин – при певній долі подальшої саморефлексії. Так письмо історика-емігранта проектує власну авторську позицію на уявного «емігранта»-історика М. Грушевського, котрий, де-факто, саме у «третьій період» якраз і перестав бути емігрантом, реалізувавши «зворотній», доволі суперечливий жест, – жест повернення в Україну.

Своєрідним місцем «зшиву» двох періодизацій українського історіографічного процесу в розумінні О. Оглоблина – 1-ої («радянської», 1963 р.) та 2-ої («дорадянської», 1966 р.) були 20-ті рр. ХХ ст. Саме вони дозволяють інтерпретатору текстів О. Оглоблина говорити про існування формальних підстав побудови інтертекстуальної єдності «Думок про сучасну українську советську історіографію» та «Грушевського на тлі доби». Адже «третья», остання доба М. Грушевського «хронологічно» вповні відповідала «першому», початковому періоду «радянського (українського)» історіописання у «Думках...», накладалася на нього. А, отже, такий інтертекстуальний «хронологічний перетин» у текстах історика робить з М. Грушевського, до того ж, не просто «емігранта у часі», а емігранта саме з «радянської України» (всупереч наявності протилежного факту, ще раз наголошуємо на цьому, повернення Михайла Сергійовича в радянську Україну: напевно, О. Оглоблин, демонструючи своєрідний різновид «wishful thinking», психічно не сприймав цього повернення «метра», проектуючи на М. Грушевського власну позицію емігранта, котрий дійсно залишив державу в її «радянський період»).

Заперечення, проекція, раціоналізація – всі ці психо-механізми так чи інакше задіяні в побудову такої одночасної періодизації біографії М. Грушевського та історії України з перспектив 1966 року від історика-емігранта.

Наявність цього «хронологічного перетину» (третього періоду біографії М. Грушевського у 1966 році та першого періоду радянської історії у періодизації 1963 року) проковує проведення формальної реконструкції українського історіографічного процесу звичним методом «ножиць та клею».

Отже, в українській історіографії зламу XIX–XX ст., за О. Оглоблиним, можемо виокремити такі 5-ть періодів: 1) 60-ті – 80-ті рр. XIX ст., 2) 90-ті рр. XX ст. – 1918 р.; 3) 20-ті рр. XX ст.; 4) 30-ті рр. XX ст.; 5) кінець 40-х – 50-ті рр. XX ст. Перші два періоди охоплюють більш ніж 20-тирічні часові інтервали (тобто, відповідають звичному часу формування одного «соціального покоління» – саме до цього концепту апелює історик у тексті 1969 року), а 3-й – 5-й – 10-тирічні.

Можемо тут стверджувати, що, до певної міри, О. Оглоблин у історіографічних періодизаціях 1963 та 1966 рр. використав спільний критерій, вдавшись до *концепції генерації* (саме ця категорія слугує спільною ланкою, котра слугує для поєднання чи роз'єднання біографії історика та історії країни – *констеляції біографічного та історичного часів*): «Грушевський був людиною-діячем формату провідника. Але він належав до генерації, яка вже виконала свою історичну роль. В 1920-их роках вона вже була не *генерацією проводу*, а *генерацією проводів* в історично-політичному житті українства і в українській історіографії». Й наприкінці доповіді О. Оглоблин завершує свої роздуми такою фразою: «Провідник без проводу, діяч, що пережив свою історичну генерацію, немов «дід у хаті, де вже порядкували внуки», це трагічна, але все ще маєстатична постать Грушевського на тлі українського культурного відродження 1920-их років, що для нього він так багато зробив протягом цілого свого життя».

Список основних джерел та літератури:

1. Оглоблин О. Думки про сучасну українську советську історіографію / О. Оглоблин. – Нью-Йорк, 1963.

2. Оглоблин О. Михайло Грушевський на тлі доби: думки про третю і останню добу історика (1924–1934) / О. Оглоблин // Український історик. – 1996. – № 1-4 (128-131). – Рік XXXIII.